DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2020.08>

УДК 343.98.067

А. О. Григоренко,

аспірант кафедри криміналістики Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7563-3660>,

e-mail: andreigrigorenko96@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДУ РЕКОНСТРУКЦІЇ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ЮРИДИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто особливості використання реконструкції як криміналістичного методу не лише під час реалізації досудового розслідування злочинів, а й у процесі здійснення інших видів юридичної діяльності. Проаналізовано криміналістичну сутність слідчої, прокурорської, адвокатської та судової діяльності. Визначено особливості реалізації криміналістичного методу реконструкції під час здійснення цих видів юридичної діяльності.

Зроблено висновок про міжгалузевий характер криміналістики як науки. На прикладі реалізації методу реконструкції визначено, що положення криміналістики є підставою для здійснення решти видів юридичної діяльності. Обґрунтовано визначення методу реконструкції як основи для пізнання подій, явищ, процесів, що існували в минулому та мають значення для здійснення інших видів юридичної діяльності.

Ключові слова: метод реконструкції, відтворення, слідча діяльність, прокурорська діяльність, адвокатська діяльність, судова діяльність.

Постановка наукової проблеми. Криміналістика як наука має міжгалузевий характер. Це зумовлено тим, що застосування положень криміналістики не обмежено досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень, оскільки криміналістичні знання застосовують також під час провадження інших видів юридичної діяльності (наприклад, прокурорської, адвокатської, судової тощо). Ефективно реалізовувати юридичну діяльність без застосування положень криміналістики неможливо, адже саме криміналістика розробляє методи, тактичні прийоми, комбінації й операції відповідних юридично значущих дій, що є складовими юридичної діяльності.

Одним із криміналістичних методів, що має провідне значення для юридичної діяльності, є метод реконструкції. Незважаючи на значну кількість різновидів, реконструкція є її наскрізним методом: це зумовлено тим, що юридична діяльність має здебільшого ретроспективний характер, тобто спрямована на відтворення відповідних предметів, явищ і процесів. Саме тому є актуальним дослідження реконструкції з криміналістичної точки зору з метою ефективного застосування згаданого методу не лише у кримінальному провадженні, а й під час здійснення юридичної діяльності.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблему визначення сутності криміналістики та її місця в системі юридичних наук досліджували В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. М. Шевчук, В. А. Журавель¹. Вивчали особливості реалізації слідчої, прокурорської, адвокатської та судової діяльності: Ю. Г. Арзамасов², І. В. Рогатюк³, А. В. Лапкін⁴, Т. Б. Вільчик⁵, Б. А. Скибіцький⁶, Є. А. Таликін⁷.

Мета статті — дослідити особливості застосування положень криміналістики під час здійснення різних видів юридичної діяльності. З'ясувати значення реалізації методу реконструкції під час провадження слідчої, прокурорської, адвокатської та судової діяльності.

Викладення основного матеріалу дослідження. Поняття юридичної діяльності містить декілька видів діяльності та є ширшим за свою сутністю поняттям, аніж діяльність, спрямована на розслідування злочинів. Під юридичною діяльністю слід розуміти усвідомлені, вольові, владні юридичні дії та пов'язані з ними організаційно-юридичні заходи, здійснювані на основі норм права компетентними органами і посадовими особами (в окремих випадках — громадянами), спрямовані на реалізацію суспільних цілей або задоволення корпоративних та індивідуальних законних інтересів⁸. Для того щоб найбільш повно вивчити особливості реалізації методу реконструкції в юридичній діяльності, потрібно дослідити специфіку використання зазначеного методу під час таких видів юридичної діяльності, як слідча, прокурорська, адвокатська та судова.

¹ Шепітько В. Ю., Журавель В. А., Коновалова В. О. та ін. Криміналістика: підручник: у 2 т. Т. 1/за ред. В. Ю. Шепітька. Харків, 2019. 456 с.

² Арзамасов Ю. Г. Контроль судебной власти за ведомственными нормативными актами//*Российский судья*. Москва, 2005. № 1. С. 30—33.

³ Рогатюк І. В. Процесуальна діяльність прокурора на стадії досудового розслідування: монографія. Київ, 2016. 544 с.

⁴ Лапкін А. В. Роль прокурора в забезпеченні прав і законних інтересів потерпілого у кримінальному судочинстві України: монографія. Харків, 2012. 264 с.

⁵ Вільчик Т. Б. Інститут адвокатури України: нові підходи та тенденції розвитку//*Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. Вип. 16 (1). С. 25—28. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_16%281%29__8 (дата звернення: 25.11.2020).

⁶ Скибіцький Б. А. Повноваження слідчого судді у кримінальному провадженні//*Вісник Львівського торговельно-економічного університету. Юридичні науки*. 2016. Вип. 3. С. 209—216. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvltkau_2016_3_21 (дата звернення: 25.11.2020).

⁷ Таликін Є. А. Господарсько-процесуальні запобіжні заходи в системі державного регулювання господарської діяльності//*Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2008. Вип. 6. С. 180—186. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/12315> (дата звернення: 25.11.2020).

⁸ Арзамасов Ю. Г. Природа юридической деятельности//*Ленинградский юридический журнал*. 2007. № 3 (9) С. 33—52.

Для розуміння особливостей застосування реконструкції у слідчій діяльності слід визначити, яка особа є слідчим і в чому полягає специфіка її діяльності. «Відповідно до статті 3 Кримінального процесуального кодексу України слідчим є службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень»¹. Діяльність слідчого полягає в активній реалізації досудового розслідування з використанням повноважень, передбачених кримінальним процесуальним законодавством, у допустимі законом способи й методи, спрямовані на виявлення, припинення, попередження, розкриття та розслідування злочинів з метою захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень. Умовно в діяльності слідчого можна виокремити такі компоненти: соціальна, пошукова (пізнавальна), реконструктивна, комунікативна, організаційна та посвідчувальна діяльність². Реконструкція у діяльності слідчого є не лише криміналістичним методом (що необхідно для проведення досудового розслідування злочину), а й окремим компонентом діяльності слідчого, який зумовлює провідний характер реконструкції у цьому виді діяльності.

Основним завданням слідчого є розслідування кримінальних правопорушень. Саме реконструкція є провідною складовою діяльності слідчого. Реконструкцію можна використовувати як тактичний прийом під час підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій. Під час їх здійснення використовують різні пізнавальні прийоми (спостереження, порівняння, експеримент тощо), одним із яких є реконструкція як різновид методу моделювання³. У результаті здійснення реконструкції можна здобути відомості, що безпосередньо стосуються злочину, який розслідується. Та обставина, що їх вилучення відбувається шляхом реалізації інших слідчих (розшукових) дій, не впливає на сутність дій, які реконструюють⁴. Реконструкція є способом збирання і перевірки доказів, а також комплексом пізнавальних і посвідчувальних методів, її реалізація супроводжується застосуванням примусу, у результаті якого може бути обмежено права та свободи громадян. Реконструкція є підґрунтям для проведення слідчих (розшукових)

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI (зі змін, та допов.)//Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2013. № 9—10, 11—12, 13. Ст. 88.

² Берназ П. Следственная деятельность как объект криминалистического обеспечения//*Legea și viața*. 2016. № 1/3 (289). С. 7—11.

³ Степанов В. В., Галушкин В. И. Реконструкция — эффективное средство исследования обстоятельств преступления//*Вестник Саратовской государственной юридической академии*. 2020. № 2 (133). С. 210—219.

⁴ Кримінальний процесуальний кодекс України: ...

дій та досудового розслідування загалом. Завдяки відтворенню предметів, явищ і процесів відбувається збирання та перевірка доказів, що мають значення для розслідування кримінального правопорушення.

Реконструкція є ваговою частиною діяльності слідчого, оскільки фактично є методом дослідження відповідних предметів, явищ і процесів, які існували або відбувалися в минулому й мають значення для розслідування суспільно небезпечного діяння. Злочин є подією минулого, тому до моменту початку розслідування та судового розгляду багато обставин його прояву, результати впливу на навколишнє оточення й окремі об'єкти або істотно видозмінюються, або взагалі втрачають своє первісне значення. У зв'язку з цим для з'ясування всіх обставин злочину доволі часто у слідчого виникає необхідність відтворити обставини первісної обстановки досліджуваної події, об'єкта, а у виняткових випадках — і створити аналогічний предмет. У процесі розслідування злочинів подібні дії слідчий реалізує самостійно, або за його вказівкою цим займається фахівець ¹. Реконструкція є невід'ємною складовою діяльності слідчого, оскільки розслідувати злочин, який завжди відбувається у минулому щодо слідчого, можна лише шляхом відтворення відповідних об'єктів, які мають значення для розслідування кримінального правопорушення.

З криміналістичної точки зору важливо також, що реконструкція (як різновид і водночас метод моделювання) фактично є рушійною силою досудового розслідування злочину. Моделі, які слідчі створюють під час розслідування суспільно небезпечного діяння, зазвичай мають ретроспективний характер, тобто фактично відтворюють відповідний об'єкт, що існував у минулому і має значення для справи. Саме реконструкція є способом побудови названих моделей. Особливе значення під час процесу розслідування має ідеальна (мисленнєва) модель. Мисленнєве криміналістичне моделювання допомагає виявити сліди й особу, яка їх залишила, виявити інсценування та викрити обмови чи самообмови, полегшити пошук як орієнтувальних відомостей, так і доказів, дає змогу здобути позитивні й негативні знання про об'єкт, який підлягає дослідженню, тощо ². Побудова мисленнєвої моделі передбачає створення образу, який відтворює з певним ступенем вірогідності відповідний об'єкт, що досліджує слідчий. Для побудови мисленнєвої моделі необхідно досліджувати й аналізувати матеріали справи, що відбувається у формі реконструкції. Фактично метод реконструкції є підґрунтям для здійснення слідчої діяльності.

Отже, реконструкція є однією з провідних і невід'ємних складових діяльності слідчого. Застосування реконструкції під час досудового

¹ Лакомская М. Ю. Тактические операции группы «реконструкция» (операции планирования и организации отдельных следственных действий)//*Общество и право*. 2018. № 3 (65). С. 98—103.

² Густов Г. А. Проблемы методов научного познания в организации расследования преступлений: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук. Москва, 1993. 61 с.

розслідування зумовлено необхідністю у відтворенні відповідних предметів, процесів і явищ, які мають значення для проведення досудового розслідування злочинів. Реконструкція формує у слідчого цілісне уявлення про обставини злочину, що (зі свого боку) є передумовою для всебічного й об'єктивного розслідування злочину, з'ясування істини у справі та припинення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Метод реконструкції активно застосовують також під час провадження прокурорської діяльності. Згідно зі ст. 2 Закону України «Про прокуратуру»:

«1. На прокуратуру покладаються такі функції:

1) підтримання державного обвинувачення в суді;
2) представництво інтересів громадянина або держави в суді у випадках, визначених цим Законом та главою 12 розділу III Цивільного процесуального кодексу України;

3) нагляд за додержанням законів органами, що провадять оперативно-розшукову діяльність, дізнання, досудове слідство;

4) нагляд за додержанням законів при виконанні судових рішень у кримінальних справах, а також при застосуванні інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян»¹.

Діяльність прокурора не обмежено тільки досудовим розслідуванням злочину: її реалізують також на стадії судового розгляду. Дослідження особливостей реалізації криміналістичного методу реконструкції під час здійснення прокурорської діяльності дає змогу підтвердити думку, що фактично положення криміналістики мають міжгалузевий характер і їх застосування не обмежено лише досудовим розслідуванням кримінальних правопорушень.

Криміналістична реконструкція є наскрізним методом професійної діяльності прокурора — незалежно від стадії кримінального провадження, на якій прокурор реалізує свої повноваження. Вагоме значення метод реконструкції має на стадії підготовки до судового розгляду: *«Підготовка до підтримання державного обвинувачення з конкретного кримінального провадження є творчою пізнавальною діяльністю, що складається із сукупності дій: вивчення матеріалів кримінального провадження, їхньої систематизації та фіксації; аналізу доказів, наявних у кримінальному провадженні, їхній перевірці та оцінці; планування підтримання державного обвинувачення в суді та прогнозування ситуацій, що можуть виникнути при розгляді обвинувального акту і матеріалів кримінального провадження»².* Саме на стадії підготовки до судового розгляду необхідність у застосуванні прокурором методу реконструкції є найбільш очевидною, оскільки

¹ Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII (зі змін. та допов.)//Відомості Верховної Ради України (ВВР). 2015. № 2—3. Ст. 12.

² Никитченко Н. В. Участь прокурора у кримінальному провадженні на стадії судового розгляду//Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). 2017. Вип. 4—5 (8—9). С. 132—137.

виникає необхідність подумки відтворити події суспільно небезпечного діяння шляхом дослідження й аналізу матеріалів справи та доказів з метою прогнозування ситуацій, що можуть статися під час судового розгляду, та планування професійної діяльності.

Застосування криміналістичних положень є доволі актуальним для прокурора під час реалізації своїх повноважень під час судового розгляду справи: *«Внесення прокурором обґрунтованих, заздалегідь продуманих, аргументованих клопотань і пропозицій щодо порядку проведення судового слідства є надзвичайно важливим у резонансних кримінальних провадженнях, коли потрібно визначити послідовність допитів підсудних, потерпілих або свідків за окремими епізодами злочинної діяльності чи досліджувати докази стосовно підсудних в тій послідовності, що відповідає їхнім ролі та ступеня участі в учинених кримінальних правопорушеннях, а також їхнє ставлення до вчиненого злочину (визнає чи заперечує свою провину)»*¹. Планування й ефективна реалізація прокурором допиту та інших юридично значущих дій під час судового розгляду справи можливі лише завдяки застосуванню положень криміналістичної тактики: *«Обвинувачу варто пам'ятати, що під час прямого допиту заборонено ставити навідні запитання, тобто такі, у формулюванні яких міститься відповідь, частина відповіді або підказка до неї. Після прямого допиту протилежній стороні кримінального провадження надають можливість перехресного допиту. Під час цього етапу дозволено ставити навідні запитання. Тактика обвинувача під час допитів, які проводить сторона захисту, полягає в обов'язковому реагуванні на повторність питань за з'ясованими обставинами, їх некоректність, намагання перекрутити надані в суді показання з боку захисту шляхом з'явлення клопотань про зняття судом таких питань»*². Фактично для успішної реалізації професійної діяльності під час судового розгляду та притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності прокуророві в процесі судового розгляду необхідно дотримувати не лише вимог законодавства, а й послуговуватися положеннями криміналістичної тактики. Важливим також є застосування методу криміналістичної реконструкції, що зумовлено необхідністю відтворити відповідні об'єкти, які мають значення для кримінального провадження, що є підґрунтям для підготовки до стадії судового провадження й ефективного здійснення прокурором своїх професійних обов'язків.

Особливість правового статусу прокурора під час кримінального провадження зумовлено тим, що прокурор фактично є його наскрізною фігурою, саме він здійснює процесуальне керівництво під час проведення досудового розслідування та підтримує державне обвинувачення на стадії

¹ Рогатюк І. В. Підтримання прокурором публічного обвинувачення в суді: процесуальна тактика в нестандартних умовах//*Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1 (13). С. 87—98.

² Там само.

судового розгляду: «Характерною рисою правового положення прокурора у кримінальному судочинстві є пряма залежність його статусу від стадії провадження, на якій прокурор бере участь. Незважаючи на запровадження Кримінальним процесуальним кодексом України так званої “наскрізної” участі прокурора у кримінальному судочинстві, яка забезпечила персональну незмінність фігури прокурора на всіх стадіях провадження, статус такої особи зазнає принципових трансформацій при переході від однієї стадії до іншої (у першу чергу під час закінчення досудового розслідування і початку судових стадій кримінального провадження)»¹. Прокурор як учасник досудового розслідування та судового розгляду має потребу в застосуванні положень криміналістики на всіх стадіях кримінального провадження. Наприклад, «з огляду на особливості тактики допиту в судовому засіданні, прокурор під час його проведення має забезпечити: чіткість і послідовність запитань; доступну форму розмови; неупередженість позиції; терпіння, коректність, офіційність і тактовність; повагу до суду та прав усіх інших учасників процесу; об’єктивну зацікавленість долею допитуваних і схвалення їхньої певної поведінки; запобігання для допитуваних дискомфорту ситуації; повноту та вичерпність з’ясування всіх спірних питань»². Здійснюючи професійну діяльність на стадії судового провадження, прокурор повинен застосовувати положення криміналістики як під час аналізу матеріалів справи та підготовки до судового розгляду, так і в процесі його проведення. Підґрунтям для аналізу матеріалів справи та планування прокурорської діяльності на стадії судового провадження є застосування методу реконструкції. Відтворюючи подумки відповідні предмети, явища та процеси, що мають значення для кримінального провадження, прокурор здобуває змогу планувати свою діяльність з урахуванням ситуацій, які можуть статися під час судового розгляду та підготовки відповідного алгоритму дій.

Реконструкція також має вагоме значення для здійснення прокурорської діяльності у процесі досудового розслідування. Це зумовлено тим, що саме завдяки відтворенню відповідних об’єктів прокурор має змогу змодельовати подумки механізм та алгоритм здійснення суспільно небезпечного діяння, яке підлягає досудовому розслідуванню, і здійснювати свою професійну діяльність у формі процесуального керівництва: «Прокурор — процесуальний керівник — з’являється у кримінальному провадженні вже після його початку і після призначення слідчого. Таким чином, з поля його уваги «випадає» вся та діяльність, яка передувала останньому: прийняття заяв та повідомлень про кримінальні правопорушення, реагування на них відповідним правоохоронним органом, проведення огляду місця події до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до

¹ Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Повноваження прокурора в судовому провадженні у першій інстанції: монографія. Харків, 2016. 228 с.

² Рогатюк І. В. Зазнач. твір.

Єдиного реєстру досудових розслідувань тощо»¹. Застосування методу реконструкції є підґрунтям для відтворення прокурором подумки подій відповідного кримінального правопорушення, що актуально, оскільки прокурора призначають після призначення слідчого і внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань: *«На другому етапі процесуальний керівник має зібрати всю необхідну інформацію, що характеризує відповідне кримінальне провадження, у якому він бере участь: вивчити матеріали кримінального провадження, ознайомитися із законодавством і судовою практикою у цій сфері... Уся ця діяльність, яка охоплюється поняттям інформаційно-аналітичне забезпечення, потрібна для формування у прокурора повної картини досудового розслідування та його перспектив, а також прийняття у ньому відповідних процесуальних та управлінських рішень»*². Фактично діяльність прокурора на перших етапах досудового розслідування пов'язана із застосуванням методу реконструкції. Це зумовлено тим, що створення ідеальної моделі минулої події, яка є підґрунтям для побудови версій і планування розслідування кримінального правопорушення, можливе лише шляхом відтворення предметів, явищ і процесів на основі аналізу матеріалів справи.

Положення криміналістики (зокрема, метод реконструкції) також активно застосовують в адвокатській діяльності. Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», *«адвокатом є фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Адвокатська діяльність — незалежна професійна діяльність адвоката щодо здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту»*³. Із метою ефективного її здійснення слід застосовувати метод реконструкції, адже це також зумовлено завданнями адвоката: *«Завдання адвоката — це визначені, заплановані для виконання обсяги роботи адвоката, які здійснюються ним із метою здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту»*⁴; *«можна виділити такі завдання адвоката як: надання правової інформації, консультацій і роз'яснень з правових питань; складення заяв, скарг, процесуальних та інших документів; захист прав, свобод і законних інтересів клієнта; представництво інтересів фізичних і юридичних осіб»*⁵. Основою для виконання адвокатом його завдань є застосування реконструкції. Процес відтворення є фундаментом для аналізу

¹ Лапкін А. В. Прокурор як менеджер досудового розслідування//*Правовий часопис Донбасу*. 2018. № 1 (62). С. 197—202.

² Колодчин В. В., Туманянц А. Р. Знач. твір.

³ Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України від 05.07.2012 р. № 5076-VI (зі змін. та допов.)//*Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013. № 27. Ст. 282.

⁴ Єфіменко М. Ю. Завдання та функції адвоката в адміністративному процесі//*Форум права*. 2012. № 4. С. 343—348.

⁵ Там само.

проблеми (питання), з якою (яким) звернувся клієнт, матеріалів справи, для обирання методів, якими буде досягнуто поставлену мету, визначення тактики здійснення професійної діяльності. Важливе значення реконструкції полягає в тому, що дії, події та факти, які є підґрунтям для провадження адвокатської діяльності, відбувалися у минулому, тому з метою надання правничої допомоги клієнту адвокат зобов'язаний на підставі наявних відомостей за допомогою реконструкції відтворити подумки певну ситуацію (проблему), для розв'язання якої до нього звернувся клієнт.

Також реконструкція важлива під час реалізації адвокатом його функцій: *«Під функціями адвоката слід розуміти основні напрямки діяльності адвоката, що здійснюються ним із метою здійснення захисту, представництва та надання інших видів правової допомоги клієнту»*¹. Серед основних функцій адвоката — *«просвітницька (формування у громадян правильного уявлення про право та його роль у громадянському суспільстві і державі), кваліфікованого професійно-правового контролю за забезпеченням системою публічної влади конституційних прав і свобод людини, нормотворча (організаційних питань її внутрішньої діяльності адвокатури), виховна (стажування в органах адвокатури, майстер-класи та лекції окремих адвокатів та науковців, навчання у школі адвокатів тощо)»*², також можна назвати *«консультативну (інформаційну) та представницьку (частиною якої іноді виділяють функцію захисту)»*³. Виконання адвокатом своїх функцій завжди пов'язане з необхідністю відтворювати відповідні об'єкти. Це зумовлено тим, що інформація, необхідна для виконання відповідних функцій, існує в минулому (щодо адвоката), через що в адвоката виникає необхідність відтворити відповідні предмети, явища, процеси, факти й події подумки з метою здійснення професійної діяльності.

Вагоме значення має застосування методу реконструкції у суддівській діяльності. Під нею слід розуміти професійну діяльність суддів, спрямовану на здійснення правосуддя. Відповідно до ст. 124 Конституції України, *«правосуддя в Україні здійснюють виключно суди. Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускаються. Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди розглядають також інші справи»*⁴. Згідно зі ст. 1 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», *«судову владу реалізують судді та, у визначених законом випадках, присяжні шляхом здійснення*

¹ Єфіменко М. Ю. Зазнач. твір.

² Вільчик Т. Б. Функції інституційної адвокатури//*Форум права*. 2017. № 2. С. 24—29.

³ Єфіменко М. Ю. Зазнач. твір.

⁴ Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР (зі змін. та допов.)//*Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

правосуддя у рамках відповідних судових процедур»¹. Сутність професійної діяльності суддів полягає у здійсненні правосуддя шляхом розгляду юридичних спорів і ухвалення відповідного рішення. Розгляд будь-якої справи є можливим тільки за допомогою відтворення відповідної події з метою надання їй правової оцінки та вирішення спірних питань. Саме тому реконструкція є невід'ємною частиною суддівської діяльності.

Слід зазначити, що суддя (окрім розгляду юридичних спорів) також здійснює діяльність, спрямовану на забезпечення непорушності прав і свобод осіб під час досудового розслідування: *«Слідчий суддя — це суддя, уповноважений забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні по кримінальній справі, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого чи прокурора, інше. Основним призначенням слідчого судді є здійснення судового захисту прав і законних інтересів осіб, які приймають участь в кримінальному процесі, та забезпечення законності провадження по справі на досудових стадіях. Це зумовлює специфічний характер виконуваної ним кримінально-процесуальної функції, а саме: забезпечення законності та обґрунтованості обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні по кримінальній справі»*². Реконструкція є також невід'ємною складовою діяльності судді, спрямованої на контролювання діяльності суб'єктів, уповноважених здійснювати досудове розслідування злочинів. Так, з метою прийняття відповідного рішення щодо доцільності й можливості обмеження конституційних прав і свобод певної особи, суд повинен дослідити та проаналізувати підстави такого обмеження, зазначені у відповідному клопотанні. Прийняття обґрунтованого рішення під час розгляду клопотання можливе лише після реконструкції відповідних процесів, явищ і подій суддею подумки для їх всебічного дослідження.

Застосування методу реконструкції під час реалізації судової діяльності також відображено в її результаті — судовому рішенні: *«Рішення суду як акт правосуддя — це правозастосовний акт, оформлений у вигляді процесуального документа, що захищає не тільки суб'єктивні права сторін, а й інтереси держави, є підсумком судової діяльності щодо розгляду і вирішення справи по суті, зокрема, щодо дослідження і оцінки доказів, встановлення юридичних фактів, містить державно-владне індивідуальне розпорядження щодо застосування норм права до конкретних правовідносин та їх суб'єктів»*³. Судове рішення має відповідати таким вимогам:

¹ Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 р. № 1402-VIII (зі змін. та допов.)//Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545. С. 7.

² Скибіцький Б. А. Зазнач. твір.

³ Самолюк Ю. М. Судове рішення у цивільному процесі: спірні питання//Судова апеляція. 2009. № 1 (14). С. 91—98.

«бути законним і обґрунтованим, гранично повним, зрозумілим, чітким, обов'язково містити вступну, описову, мотивувальну і резолютивну частини з дотриманням зазначеної послідовності, безумовним, безальтернативним, а також доступним»¹. «Розрізняють суб'єктивні та об'єктивні межі судового рішення. Суб'єктивні — полягають у тому, що воно поширюється на учасників цивільного процесу і не може зачіпати права й інтереси осіб, які не брали в ньому участі. Об'єктивні межі визначаються тільки тим колом відносин, які були встановлені судом, тобто предметом судового розгляду»². Винесення судом рішення є результатом здійснення правосуддя. Фактично у рішенні суду зафіксовано сутність справи, яку розглядали, досліджено докази й норми права, на які зважав суд, правову позицію суду й безпосередньо рішення у справі. Рішення суду фактично є формою фіксації реконструктивної діяльності, здійсненої судом, оскільки правова позиція та рішення суду ґрунтуються на аналізі справи, ідеальний образ якої суддя сформував подумки за допомогою відтворення явищ, процесів, дій і подій. Тому реконструкція є підґрунтям для здійснення судового розгляду та винесення рішення у справі.

Отже, реконструкція як криміналістичний метод є підґрунтям для здійснення правосуддя: «Найбільш обґрунтованою є позиція, що пов'язує поняття “правосуддя” тільки з діяльністю суду щодо вирішення спорів (конфліктів) в суспільстві. Суть конфлікту, його предмет, сторони обумовлюють диференціацію способів вирішення та призводять до поділу правосуддя на види, що реалізуються в різних видах судочинства, які, в свою чергу, поділяються на провадження та ін. Разом з тим, правосуддя зберігає свою єдність як діяльність та її результат, спрямовані на впровадження права (у найширшому розумінні цього поняття) в життя суспільства шляхом вирішення спорів. Оскільки процес правозастосування є досить складним та тривалим, неминучі в ньому проміжні аспекти, контроль за правильністю прийнятих рішень»³. Під час здійснення правосуддя відбувається розгляд справи, що сталася в минулому щодо судді, який здійснює судовий розгляд справи, тому проведення реконструкції має вирішальне значення для реалізації суддею своєї професійної діяльності. Відтворення певних явищ, процесів, дій і подій є підґрунтям для здійснення правосуддя завдяки повному, об'єктивному та всебічному дослідженню сутності справи й надання їй правового аналізу. Фактично метод реконструкції є інструментом, за допомогою якого суд має змогу дослідити матеріали юридичного спору, який розглядають, і винести відповідне рішення (тобто здійснити правосуддя).

¹ Розум І. О. Судове рішення у справах адміністративної юрисдикції: спектральний аналіз дискусійних теоретичних аспектів сутності та правової природи//Юридичний вісник. 2017. № 3 (44). С. 54—60.

² Там само.

³ Таликін Є. А. Зміст поняття «правосуддя» у контексті функцій господарського суду//Університетські наукові записки. 2011. № 4 (40). С. 164—169.

Висновки. Криміналістика як наука має міжгалузевий характер, оскільки сферу застосування її окремих положень не обмежено лише досудовим розслідуванням злочинів. Активне застосування криміналістичних знань під час реалізації інших видів юридичної діяльності зумовлено тим, що цей різновид діяльності найчастіше не можна реалізувати без застосування здобутків криміналістики. Метод реконструкції — це один з методів, що є підґрунтям не лише для проведення досудового розслідування кримінального правопорушення, а й для здійснення прокурорської, адвокатської та судової діяльності.

Метод реконструкції як різновид методу моделювання фактично є наскрізним методом діяльності слідчого. Це зумовлено тим, що основне завдання слідчого — це розслідування суспільно небезпечного діяння, яке завжди відбувається у минулому щодо суб'єкта, уповноваженого на розслідування злочину. Завдяки відтворенню предметів, явищ і процесів, які мають значення для досудового розслідування, слідчий подумки реконструює події злочину, що є підґрунтям для побудови відповідних версій, здобуття нових фактів і доказів. Метод реконструкції є рушійною силою досудового розслідування, методом, за допомогою якого стає можливим пізнання та дослідження подій злочину шляхом створення їх моделей (як ідеальних, так і реальних) для визначення осіб, винних у вчиненні кримінального правопорушення, та притягнення їх до відповідальності.

Реконструкція є провідним методом під час здійснення прокурорської діяльності, що зумовлено її сутністю: професійна діяльність прокурора не обмежена здійсненням процесуального керівництва під час досудового розслідування, а триває на стадії судового розгляду шляхом підтримання державного обвинувачення в суді. Із метою здійснення процесуального керівництва прокурор має подумки реконструювати події кримінального правопорушення. Саме відтворення подій злочину є підґрунтям для правильного правового оцінювання дій слідчого, спрямованих на розслідування суспільно небезпечного діяння, і реалізації ефективного процесуального керівництва. Реконструкція є також основою для підтримання державного обвинувачення в суді, оскільки відтворення подій злочину є фундаментом для визначення тактики обвинувачення під час судового розгляду, прогнозування ситуації, яка може скластися, планування порядку пред'явлення доказів та ін.

Реконструкцію також активно застосовують в адвокатській діяльності, що зумовлено її ретроспективним характером (особливо на початкових етапах). Незалежно від форми здійснення зазначеного виду діяльності (захист, представництво або надання інших видів правової допомоги), відправною точкою адвокатської діяльності є звернення клієнта. Зазвичай в адвоката виникає необхідність у наданні правової оцінки, консультації або інших юридичних послуг щодо фактів і/або ситуації, які існували в минулому (до звернення клієнта). Тому реконструкція — це основа для провадження адвокатської діяльності, оскільки є її початковим етапом.

Провідне значення метод реконструкції має для здійснення професійної суддівської діяльності, спрямованої на реалізацію правосуддя шляхом розгляду юридичних спорів і кримінальних обвинувачень. Вагоме значення процесу відтворення у судовій діяльності полягає в тому, що на розгляд суду передають справу, яка завжди має ретроспективний характер і її дослідження можливе лише шляхом проведення реконструкції. Тому реконструкція — це метод повного та всебічного дослідження обставин справи, підґрунтя для надання правильної правової оцінки ситуації, яку розглядають, а також для визначення й дослідження доказів, що мають значення для справи (з метою її вирішення та ухвалення відповідного рішення).

References

- Arzamasov, Iu. G. (2005). Kontrol sudebnoi vlasti za vedomstvennymi normativnymi aktami. *Rossiiskii sudia*. Moscow. № 1 [in Russian].
- Arzamasov, Iu. G. (2007). Priroda iuridicheskoi deiatelnosti. *Leningradskii iuridicheskii zhurnal*. № 3 (9) [in Russian].
- Bernaz, P. (2016). Sledstvennaia deiatelnost kak obekt kriminalisticheskogo obespecheniia. *Leges et vias*. № 1/3 (289) [in Russian].
- Gustov, G. A. (1993). *Problemy metodov nauchnogo poznaniia v organizatsii rassledovaniia prestuplenii*. (Abstract of candidates thesis). Moscow [in Russian].
- Kolodchyn, V. V., Tumanians, A. R. (2016). *Povnovazhennia prokurora v sudovomu provadzhenni u pershii instantsii*: monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Konstitutsiia Ukrainy*: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR (zi zmin. ta dopov.). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 1996. № 30. St. 141 [in Ukrainian].
- Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651-VI (zi zmin. ta dopov.). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 2013. № 9—10, 11—12, 13. St. 88 [in Ukrainian].
- Lakomskaia, M. Iu. (2018). Takticheskie operatsii grupy «rekonstruktsiia» (operatsii planirovaniia i organizatsii otelnykh sledstvennykh deistvii). *Obshchestvo i pravo*. № 3 (65) [in Russian].
- Lapkin, A. V. (2012). *Rol prokurora v zabezpechenni prav i zakonnykh interesiv poterpiloho u kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy*: monohrafiia. Kharkiv [in Ukrainian].
- Lapkin, A. V. (2018) Prokuror yak menedzher dosudovoho rozsliduvannia. *Pravovyi chasopys Donbasu*. № 1 (62) [in Ukrainian].
- Nykytchenko, N. V. (2017). Uchast prokurora u kryminalnomu provadzhenni na stadii sudovoho rozghliadu. *Mizhnarodnyi yurydychnyi visnyk: aktualni problemy suchasnosti (teoriia ta praktyka)*. Vyp. 4—5 (8—9) [in Ukrainian].
- Pro advokaturu ta advokatsku diialnist: Zakon Ukrainy vid 05.07.2012 r. № 5076-VI (zi zmin. ta dopov.). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 2013. № 27. St. 282 [in Ukrainian].
- Pro prokuraturu: Zakon Ukrainy vid 14.10.2014 r. № 1697-VII (zi zmin. ta dopov.). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR)*. 2015. № 2—3. St. 12 [in Ukrainian].
- Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402-VIII (zi zmin. ta dopov.). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2016. № 31. St. 545. S. 7 [in Ukrainian].
- Rohatiuk, I. V. (2016). *Protseualna diialnist prokurora na stadii dosudovoho rozsliduvannia*: monohrafiia. Kyiv [in Ukrainian].

- Rohatiuk, I. V. (2017). Pidtrymannia prokurorom publichnogo obvynuvachennia v sudi: protsesualna taktyka v nestandartnykh umovakh. *Iurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*. № 1 (13) [in Ukrainian].
- Rozum, I. O. (2017). Sudove rishennia u spravakh administrativnoi yurysdyksii: spektralnyi analiz dyskusiinykh teoretychnykh aspektiv sutnosti ta pravovoi pryrody. *Iurydychnyi visnyk*. № 3 (44) [in Ukrainian].
- Samoliuk, Yu. M. (2009). Sudove rishennia u tsyvilnomu protsesi: spirni pytannia. *Sudova apeliatsiia*. № 1 (14) [in Ukrainian].
- Shepitko, V. Yu., Zhuravel, V. A., Konvalova, V. O. ta in. (2019). *Kryminalistyka: pidruchnyk*: u 2 t. T. 1. V. Yu. Shepitko (ed.). Kharkiv [in Ukrainian].
- Skybitskyi, B. A. (2016). Povnovazhennia slidchoho sudu u kryminalnomu provadzheni. *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu. Yurydychni nauky*. Vyp. 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvika_u_2016_3_21 (data zvernennia: 25.11.2020) [in Ukrainian].
- Stepanov, V. V., Galushkin, V. I. (2020). Rekonstruktsiia — effektivnoe sredstvo issledovaniia obstoiatelstv prestupleniia. *Vestnik Saratovskoi gosudarstvennoi iuridicheskoi akademii*. № 2 (133) [in Russian].
- Talykin, Ye. A. (2008). Hospodarsko-protsesualni zapobizhni zakhody v systemi derzhavnoho rehuliuivannia hospodarskoi diialnosti. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*. Vyp. 6. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/12315> (data zvernennia: 25.11.2020) [in Ukrainian].
- Talykin, Ye. A. (2011). Zmist poniattia «pravosuddia» u konteksti funksiï hospodarskoho sudu. *Universytetski naukovyi zapysky*. № 4 (40) [in Ukrainian].
- Vilchuk, T. B. (2015). Instytut advokatury Ukrainy: novi pidkhody ta tendentsii rozvytku. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. Seria: Yurysprudentsiia. Vyp. 16 (1). URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2015_16%281%29__8 (data zvernennia: 25.11.2020) [in Ukrainian].
- Vilchuk, T. B. (2017). Funktsii instytutu advokatury. *Forum prava*. № 2 [in Ukrainian].
- Yefimenko, M. Yu. (2012). Zavdannia ta funksiï advokata v administrativnomu protsesi. *Forum prava*. № 4 [in Ukrainian].

А. А. Григоренко

ПРОБЛЕМЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕТОДА РЕКОНСТРУКЦИИ ПРИ ОСУЩЕСТВЛЕНИИ ЮРИДИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Рассмотрены особенности использования реконструкции как криминалистического метода не только при реализации досудебного расследования преступлений, но и в процессе осуществления других видов юридической деятельности. Проанализирована криминалистическая сущность следственной, прокурорской, адвокатской и судебной деятельности. Определены особенности реализации криминалистического метода реконструкции при осуществлении этих видов юридической деятельности.

Сделан вывод о межотраслевом характере криминалистики как науки. На примере реализации метода реконструкции определено, что применение положений криминалистики является основой для осуществления других видов юридической деятельности.

Установлено важное значение метода реконструкции при осуществлении следственной деятельности, что обусловлено её ретроспективным

характером. Процесс воспроизводства является основой для познания следователем событий уголовного преступления.

Исследовано применение метода реконструкции при осуществлении прокурорской деятельности. Установлен её сквозной характер для участия в уголовном производстве, что обусловлено необходимостью осуществления прокурором как процессуального руководства, так и поддержания государственного обвинения в суде.

Проанализированы проблемы реализации адвокатской деятельности с криминалистической точки зрения. Определена необходимость в постоянном воспроизведении соответствующих процессов, явлений, действий и событий при осуществлении этого вида деятельности.

Рассмотрены особенности применения метода реконструкции в процессе реализации судебной деятельности. Процесс воспроизведения определён как основа для осуществления правосудия путём рассмотрения судом юридических споров, уголовных обвинений и вынесения соответствующих решений.

Отмечена невозможность реализации следственной, прокурорской, адвокатской и судебной деятельности без применения метода реконструкции. Обосновано определение метода реконструкции как основы для познания прошедших событий, явлений и процессов, что имеет значение для осуществления указанных видов юридической деятельности.

Ключевые слова: метод реконструкции, воспроизведение, следственная деятельность, прокурорская деятельность, адвокатская деятельность, судебная деятельность.

A. Hryhorenko

PROBLEMS OF USING THE METHOD OF RECONSTRUCTION WHILE LEGAL ACTIVITY

The peculiarities of using the method of reconstruction as a forensic method not only while pre-trial investigation of crimes, but also in the process of carrying out other types of legal activity are considered. The forensic essence of investigative, prosecutorial, advocacy and judicial activity is analyzed. Peculiarities of execution of forensic method of reconstruction while implementation of these types of legal activity are determined.

The conclusion as to inter-branch nature of criminalistics as a science has been drawn. On the example of implementation of the method of reconstruction, it is determined that application of criminalistics provisions is the basis for other types of legal activity.

The importance of the method of reconstruction in investigative activity is substantiated which is due to its retrospective nature. The process of reproduction serves as the basis for the possibility to discover the events of a criminal offense by investigators.

Application of the method of reconstruction while implementation of prosecutorial activity is studied. Its pervasive nature during participation in criminal proceedings which are conditioned by the need for a prosecutor to exercise both procedural guidance and support for public prosecution in court has been established.

The problems of advocacy implementation from forensics perspective are analyzed. The need for constant implementation of the process of reproduction of corresponding processes, phenomena, actions and events while implementation of this type of activity has been established.

Peculiarities of application of the reconstruction method during implementation of judicial activity are considered. The process of reproduction is defined as the basis for administrating justice by considering legal disputes, criminal charges, and issuing court's judgement.

The impossibility of implementation of investigative, prosecutorial, lawyer and judicial activities without application of the method of reconstruction is highlighted. The definition of the method of reconstruction as a basis for discovering events, phenomena, processes that existed in the past and are important for implementation of these types of legal activities is substantiated.

Keywords: reconstruction method, reproduction, investigative activity, prosecutorial activity, advocacy, judicial activity.

Надійшла до редколегії 01.12.2020

Григоренко А. О. Проблеми використання методу реконструкції під час здійснення юридичної діяльності. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики* : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2020. Вип. 22. С. 96—111. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2020.08>.